

Sermann Eszter

A PAPÍRSZÓTÁRTÓL A GÉPI FORDÍTÁSIG

*Empirikus kutatások a fordítói
segédeszközök területén*

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2025

Szakmai lektorok:
Fóris Ágota
B. Papp Eszter

Borítóterv:
Toldi Gergő

ISBN 978-963-648-077-6 (nyomtatott)
ISBN 978-963-648-078-3 (pdf)

Kiadja:
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2025

TARTALOM

Bevezetés	7
----------------------------	----------

I. RÉSZ – A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE

1. A fordítói segédeszközök típusairól	11
1.1. Papíralapú és online szótárak	14
1.2. Terminológiai adatbázisok	16
1.3. Gépi fordítómotorok	17
1.4. Nagy nyelvi modellek (LLM)	19
2. Fordítói, utószerkesztői kompetencia és segédeszköz-használat	21
2.1. Segédeszköz-használat és fordítói kompetencia	21
2.2. Segédeszköz-használat és utószerkesztői kompetencia	24
2.3. Szakmai háttértudás és forrásnyelvi szövegjellemzők	26
2.4. Terminológiai kompetencia	28
3. A fordítóisegédeszköz-használat empirikus vizsgálata	33
3.1. Folyamatorientált kutatások a fordítástudományban	33
3.2. Kutatások a segédeszköz-használat területén	34

II. RÉSZ – EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK A FORDÍTÓI SEGÉDESZKÖZÖK TERÜLETÉN

4. A tágabb kutatási projekt ismertetése	39
4.1. A tágabb kutatási projekt anyaga és módszerei	39
4.2. A kutatóközpont eredményorientált vizsgálatainak téziseiben való ismertetése	41
4.3. Folyamatorientált kutatások	44
5. Fordítói segédeszközök használata jogi szöveg fordítása és utószerkesztése során	46
5.1. A kutatás anyaga és módszerei	46
5.2. Eredmények	47
5.2.1. Az online fordítói segédeszközök típusai	47

5.2.2. Az első- és másodévesek munkájának összehasonlítása	48
5.2.3. A humán fordítók és az utószerkesztők munkájának összehasonlítása	49
5.2.4. A célnyelvi terminusok megválasztása	50
5.3. Összegzés	53
6. Fordítóképzős hallgatók segédeszköz-használatában bekövetkezett változások a képzés kezdetétől a diplomaszerzésig	55
6.1. A kutatás anyaga és módszerei	55
6.2. Eredmények	56
6.2.1. A segédeszközök típusai gyakoriság alapján (első- és másodév összevetése)	56
6.2.2. A segédeszközök típusai gyakoriság alapján (FSHT és MTPE összevetése)	58
6.2.3. A segédeszköz-használat gyakorisága	59
6.2.4. A feladatra fordított idő	60
6.2.5. A segédeszköz-használatra fordított idő a feladatra fordított teljes időhöz képest	61
6.3. Összegzés	61
7. A szövegtípus hatása a fordítói segédeszközök használatára a gépi fordítás utószerkesztése során	63
7.1. A kutatás anyaga és módszerei	63
7.2. Eredmények	64
7.2.1. Segédeszköz-használat a jogi és a nyelvészeti szöveg utószerkesztése során	64
7.2.2. A gépi fordítómotor által felkínált terminusváltozatok kezelése	66
7.3. Összegzés	69
8. Összefoglalás, következtetések	71
Irodalom	73
Források	84
I. sz. függelék	85
II. sz. függelék	86

BEVEZETÉS

A papírszótártól a gépi fordításig. Empirikus kutatások a fordítói segédeszközök területén címmel megjelenő kötet célja, hogy bemutassa, milyen jellemzők mentén írható le fordító és tolmács mesterképzésben részt vevő hallgatók segédeszköz-használata, valamint hogyan fejlődik információkeresési kompetenciájuk a négy féléves képzési időszak során. A könyv első része a kutatások elméleti háttérét, míg a második része folyamatorientált kutatások alapján két eltérő szövegtípus, egy jogi szerződés és egy nyelvészeti témájú tudományos absztrakt fordításának és utószerkesztésének elemzési módszereit és azok eredményeit ismerteti.

A kötet első része tehát a vizsgálatok elméleti háttérét tárgyalja. Az első fejezet áttekinti a fordítói segédeszközök fejlődését és osztályozási lehetőségeit, majd bemutatja a különböző segédeszköztípusok, a papíralapú és online szótárak, a terminológiai adatbázisok, a gépi fordítómotorok, valamint a nagy nyelvi modellek (LLM-ek) legfontosabb jellemzőit. A második fejezet a segédeszköz-használathoz kapcsolódó összetevőket vizsgálja a fordítói és utószerkesztői kompetenciamodellekben, továbbá elemzi a szakmai háttértudás, a forrásnyelvi szövegjellemzők és a terminológiai kompetencia szerepét a fordítói és utószerkesztői kompetencia fejlődésében. A harmadik fejezet a fordítástudományi folyamatkutatások elméleti és módszertani alapjait ismerteti, majd bemutatja azokat az empirikus kutatásokat, amelyek a kötet második részében ismertetett vizsgálatok előzményeként szolgáltak.

A kötet második része az empirikus vizsgálatok leírását tartalmazza. A negyedik fejezet az SZTE BTK Fordítói és Utószerkesztői Kompetencia Kutatóközpontjának¹ 2020–2024 közötti kutatási projektjét foglalja össze, és tézisekben ismerteti az eredményorientált vizsgálatok legfontosabb tanulságait, amelyeket korábbi publikációkban már közzétettünk (Lesznyák et al. 2022, 2023a, 2023b, 2023c, 2024, 2025a, 2025b, 2025c). Az ötödik fejezet egy keresztmetszeti kutatás bemutatása, amelyben első- és másodéves hallgatók segédeszköz-használatát elemzem jogi szakszöveg fordítása és utószerkesztése során. A hatodik fejezet egy longitudinális kutatás keretében követi nyomon ugyanazon hallgatók segédeszköz-használatának alakulását első- és másodéves nyelvészeti témájú szöveg fordítása és utószerkesztése kapcsán. A hetedik fejezet a szövegtípus hatását vizsgálja a segédeszköz-használatra és a terminuskezelésre vonatkozóan másodéves, diplomaszerezés előtt álló hallgatók körében, a jogi és a nyelvészeti szakszöveg utószerkesztésének összevetésével. A nyolcadik fejezet az empirikus vizsgálatok főbb eredményeit és következtetéseit foglalja össze.

A kötet megszületéséért köszönettel tartozom Klaudy Kinga professzor asszonynak, aki elindított a fordítástudományi kutatások útján, és hozzásegített ahhoz, hogy

¹ <https://arts.u-szeged.hu/kutatas/tudomanyos-muhelyek-btk/forditoi-utoszerkesztői>

elsajátítsam a kutatáshoz szükséges módszertani tudást; Fóris Ágota professzor asszonynak, a Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK) vezetőjének, az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolája Fordítástudományi Programjában egykori témavezetőmnek, aki a jelen kötet szakmai lektoraként mindvégig kitartóan támogatott és biztatott; valamint B. Papp Eszternek, aki szintén szakmai lektorként segítette a munkámat, és gondozta a kézirat szövegét. Köszönet illeti továbbá a Szegedi Tudományegyetem Fordítói és Utószerkesztői Kompetencia Kutatóközpontjának tagjait, különösen Lesznyák Mártát és Bakti Máriát, akik a négyéves kutatási projekt során közösen gyűjtött adatokkal hozzájárultak a kötetben szereplő empirikus kutatások megvalósításához.